

prestopa zaključenost družb. Če hoče torej človeštvo izgraditi svojo kulturo in občestvenost na resnično človeških osnovah, ne more zavržiti onega ideala svobode človeške osebnosti v bratstvu in enakosti vseh zemljanov, ki ga je skušala ostvariti francoska revolucija. Ta ideal je v svojih velikih obrisih določen, sporna morejo biti le sredstva za njegovo resnično ostvarjanje. Usoda, ki čaka človeštvo v prihodnjih letih, bo odvisna od tega, ali bo znalo ta sredstva najti in pravilno uporabljati.

B r i d k a n o č

F r a n A l b r e c h t

(Odlomek*)

I.

Pred njim na stari, črvivi in napol trhli mizi, preobloženi s knjigami, s popisanim in nepopisanim papirjem, je ležalo odprto Pismo. Knjiga Jobova. In je bral:

„Ni li vojna služba človekovo življenje na zemlji in dnevi njegovi enaki dnevom najemnikovim? Kakor si suženj želi sence in kakor najemnik pričakuje mezde: tako sem dobil v delež mesece ničemurnosti in trudapolne noči so mi odmenjene. Kadar ležem, pravim: Kdaj vstanem? A večer se vleče prepočasno in dosita mi je premetavanja po postelji do svita. Moje meso je obloženo s črvadjo in prašno skorjo, koža se mi grbanči in iznova prepušča gnoj. Dnevi moji so hitrejši nego tkalčev čolnek in minevajo brez nade.

Pomni, da je življenje moje sapa! Ne bo zopet sreče moje gledalo oko tistega, ki me vidi; obrneš li oči svoje vame, ne bo me več! Kakor oblak gine in izgine, tako ne pride več gori, kdor stopi v še o l; ne vrne se več v hišo svojo, ne pozna ga več kraj njegov. Zato ne morem tudi jaz braniti ustom svojim, govoril bom v duha svojega stiski, žaloval v duše svoje bridkosti. Sem li mar morje ali pošast morska, da si postavil stražo zoper mene? Kadar si rečem: Postelja moja me potolaži, ležišče moje mi pomore trpeti žalovanje: tedaj me strašiš s sanjami in s prikaznimi me spravljáš v trepet, da voli duša moja zadušenje in bi rajši bil mrtev nego suho okostje. Zamrzelo mi je življenje — ne hotel bi živeti vekomaj. Odnehaj, kajti sapa so dnevi moji.

Kaj je človek, da ga toliko ceniš in da ga imaš v mislih in ga vsako jutro obiskuješ in vsak hip izkušaš? Kako dolgo se ne ozreš stran od mene, ne odnehaš, da požrem svojo slino? Ako sem grešil, kaj morem storiti tebi, o opazovalec ljudi! Zakaj si me postavil za cilj svojim puščicam, da sem

* Pričujoči odlomek je nekoliko skrajšano poglavje iz novele „Zadnja pravda“, ki izide v založbi Hram v „Hramovi knjižnici“ v ciklu „Tri smrti“.

postal breme samemu sebi? Zakaj ne odpustiš prestopka mojega in ne odpraviš krivice moje? Kajti sedaj ležem v prah, in če me boš iskal jutri, me ne bode — — —“

Zdrznil se je, obstal in se prekinil. Počasi je dvignil glavo. S kalnim, praznim pogledom se je za nekaj trenutkov zastrmel predse. Stol pod njim je turobno zaškripal ob njegovem premiku. Z roko si je šel po temenu, si segel v redko rdečkasto, že močno osivelo brado in čudno bridek smehljalj mu je obvisel na tankih, brezkrvnih ustnicah.

„In če me boš iskal jutri, me ne bode — — —“

Ledena zona mu je preletela telo.

— Kaj to pomeni: danes sem še in jutri me ne bode? Ali je mogoče, da bi se prelomilo to telo v eni noči iz življenja v smrt? V praznoto, v nič! O Bog, saj še ne maram in ne morem umreti. Živel bi še rad, dolgo vrsto let še, v miru in pokoju in delu, delu! Delu! Moj Bog ti veš, koliko dela me še čaka — kako malo sem šele napravil in še to, kako razdrobljeno! Daj mi časa, Gospod, daj mi miru, daj mi zdravja! Glej, glava mi je že vsa blazna od te večne, neizprosne misli, od te poniglave bolečine, ki se mi plazi po drobovju in mi pije telo. Kako naj delam s tako glavo, kako dopolnim nalogo v življenju, ki si mi jo naložil, o Bog, da bi umrl nekoč star in utrujen, s potešenim srcem in s pomirjeno vestjo? Ti pa mi pošiljaš te grozne in pošastne, neblage in nemilostne noči! Ko pade mrak tvoje noči na zemljo, mi obsenčiš s čudno mrakoto duha, da govorim in počnem, gledam in mislim stvari, ki jih zjutraj in čez dan ne umem. Pa vendar se jih spominjam tako razločno in strahotno, da jim ne morem ubežati. O, te prikazni, ti porazil!

Sama mu je padla glava na mizo. Dolgi in redki, čisto beli lasje so se mu razlili po knjigi, ki je še vedno ležala odprta pred njim. Široki, plečati hrbet mu je vzdrgetal kakor od silne groze ali od pridušenega joka.

Ah, ta strašna noč Ta brezkončna, brezpokojna noč s svojo večno neprodarno temo, iz katere se neprestano obličijo blodne prikazni; slika preHITEVA sliko in on jih mora, mora gledati s svojimi nespečimi, mrzlično sijočimi, budnimi očmi. Ves život mu je prežarjen s čudnim strastnim ognjem kakor z razbeljenimi iglami. Kri mu palijo in mamijo divji plameni, ko gredo mimo njegovih oči krvosramne podobe, prešuštne prikazni, vabeče v nizko poltno slo, v hotnost in razvrat... In grozni, odurni glasovi pripevajo. Kreketanje žabe krastače. Skovikanje sove. Vsa noč kakor en sam rdeč krik. In telo se vije brezupno in nemočno kakor urečeno, kajti vse se je zaklelo in zarotilo, da ga strmoglavi, trešči navzdol, v globino, v prepad, v poraz. Strašni Bog je odvrnil od njega svoje oko. Strašni Bog, pomagaj mi, reši me prokletstva moje krvi! vpije in moli nekje iz temin neobgljeno srce. A kri, razbičana moška kri kipi v še ne razdanih, neokušanih, nesproščenih strasteh. Evo ti žene, ki se sklanja nad tabo, brezsravno razgaljena, ponujajoča se možu, ki še skoraj ni okusil in užil ženske v svojem življenju.

Že je vse telo kakor v ekstazi, pripravljeno in voljno, da se privije k nji, tedaj pa evo znamenja — znamenja strašnega Boga. Tiha, ostra, žgoča bolečina, ki se zarije v spodnji del života, v trebuh, da se telo zvije kakor pod udarci biča, ki padajo, padajo neprestano. In glava omahne vznak na blazino, mrzle znojne kaplje ji izstopijo na čelu. V noge pa mu stopa utrujenost in neka svinčena teža, da jih ne more geniti. Stekleno strme oči v temo. Iz polodprtih ust se odtrga bolesten stok skozi samotno noč brez odziva in brez utehe. Pridušen, s silo zatajevan glas, boječ se, da ga ne bi čulo nepoklicano uho. Pošastne prikazni noči pa je bolečina pregnala, vsesala jih vase tema. In bolečina jame popuščati, se uspavati v enolično, pekoče zbadanje.

Tam zunaj pa se že svita jutro.

„Čast bodi Bogu nebeškemu...“

S tresočo potno roko je segel po vrču neke mlačne rumenkaste tekočine, ki mu jo je sinoči postavila gospodinja na mizico k vzglavju postelje — čaj z domačih zdravilnih rož, ki jih je prinesla neka stara Trnovčanka za „njenega gospoda“. Napravil je par požirkov in se z motnimi očmi blodno razgledal po sobi.

V neprostorni izbi je še zmerom ležal isti sivi polmrak kakor poprej. zavijajoč vse predmete v svoj ovoj. Nemara da se je za spoznanje razredčil, kajti tam v kotu na nasprotni strani sobe vrhu police s knjigami je oko že razločilo obrise lesenega križa; okrogla miza sredi sobe in stoli okrog nje pa so bili še zaviti v popoln mrak, kakor tudi s knjigami obložena pisalna miza s polico samo.

Tudi zunaj za obojnimi okni je še stala siva, neprodirna tema. Neba ni bilo videti, tudi planin ne, ki so obrobljale obzorje na severu. Skozi okni je velo vlažno in hladno od goste megle, s katero je bila prepojena noč tam zunaj.

Toda jutro je moralo biti že blizu. Zakaj s ceste pod oknom so se slišali čedalje številnejši koraki ljudi. To niso bili več ponočnjaki, ki tavajo domov v svoje postelje pred zoro, marveč ljudje, hiteči na delo ali pa v cerkev; vmes oster ropot dirjajočih mesarskih vozov, ki so jim odskakovala kolesa po razdrapani cesti. Tudi šum vode z onkraj ceste se je določneje in jasneje odražal od ostalih šumov in glasov. Bil je zamolkel, hropeč in grgrajoč.

Človeku, ki je ležal v postelji in dušil bolečino svojega telesa v sebi ter intenzivno prisluškoval onim glasovom s ceste, da bi pozabil nase, se je zazdel ta šum vode kakor stokanje nadložnega bolnika, ki grgra in hrope in se ne more odkašljati. In kakor je ujeta voda v svojo strugo — je pre-mišljal človek na svojem ležišču, da bi se znova uspaval —, iz katere ne more, pa naj še tako bije in stoka, naj se še tako napenja in zaganja, prav tako je ujet človek v to svoje trhlo in krhko, nedostatno in smrtno telo, je priklenjen duh človekov na to njegovo betžno tvar, iz katere ne more, pa če še tako koprni ven. Pa vendar živi duh svoje življenje, ki je čisto drugo

od telesnega. Kvišku hoče, svobod in širin je željan, telo pa ga pritiska k tlom. Zato pač ne more biti sprave med njima. A vendar mora biti nekje neka harmonija med njima, saj bi bilo drugače življenje nesmisel. Gotovo doživi človek nekoč to spravo, to zbranost duha in telesa. O, doživi jo... kadar mu udari zadnja ura... Zadnja ura? Spet je mrzla zona preletela človeku vse telo. Ne prej? In kakor iz neke silne daljave so mu nalik zamolklemu zvonjenju udarile z bronastimi zvoki na dušo že davno pozabljene besede, ki so njemu samemu nekoč, bogve kdaj pred pol stoletja, privrele iz srca: „Ko boš zadnjič bila — zopet poročila — z dušo boš telo... Ko boš zadnjič bila...“ Da, tedaj je bil še zoren mladenič, golobrad, širokopleč fant, podjeten in pogumen, zdrav kakor dren in neustrašen, da bi se šel bit z vsem svetom! Tedaj je bilo lahko! Kaj je vedel tedaj o zadnji uri...

A bolečina ne odneha, ne popusti: venomer reže in pali, rije in se plazi dalje. Gluha, topa, zavrtna bolečina. Človek na postelji se ji upira, moli, prosi in roti, stiska zobe, se premetava po postelji ves razdražen in srdit ter se skuša zamamiti s tem, da bi mislil, mislil in se spet zatopil v tiste težke in zapletene probleme, s katerimi se mu je ukvarjala glava nekoč, tedaj — o kako davno že! — ko je bil še človek, ko je še živel in ga še ni doletela ta nezaslužena kazen. Tam na mizi leže prvi popisani lističi njegovega smelega zamisleka, njegovega razmišljanja o praevropskem jeziku — o jeziku Litvancev, ki so stanovali pred Kelti in Germani po vsej današnji Evropi in katerih sledovi so še danes v krajevnih imenih gora in rek in ki... Vse zaman! Misel izčrpane glave je šibkejša in slabotnejša od sveže, trdožive telesne muke, ki se ne da pregnati in reže in se plazi dalje.

Tesneje si je zavil razbolelo nogo v rjuho in se znova predal — sluh je močnejši — poslušanju bodrih in svežih glasov prebujajočega se življenja tam zunaj na ulici. Vzpel se je v postelji in se s svojim mrtvaško velim obrazom in z motnim pogledom okrenil k oknu.

Še zmerom noč in tema. Kako dolga je ta noč... Nad reko tam dalje pa komaj vidno in opazno svetlikanje: megla. Glasovi in koraki so čedalje jasnejši, čim bolj se svita jutro. Zdaj se dado že čisto razločno ločiti nagli in drobni koraki žensk, cepetajoče stopicanje otrok, umirjenejša, trša hoja moških, njih hrkanje in odklašljevanje, drsajoče stopinje starcev in njih naddušljivo hropenje, pokanje z bičem in kletvice mesarskih pomočnikov, ropot mlecarskih vozičkov... Slava Bogu, kmalu bo spet jutro, že se budi dan, zdaj bo spet vse dobro. In človeku v postelji kakor da je ob tej misli mahoma za spoznanje odleglo. Že premišljuje, ali bi še malo poležal in se odpočil ali pa bi že vstal, kakor je bila njegova navada, kadar mu ni bilo slabše, da bi šel v cerkev k jutranjici — tedaj pa je znova pozorno prisluhnil tja ven. Vzpel se je tako, da je obsedel na postelji. Zasrepel se je proti oknu. Da, kaj je to tam? Kakšni čudni glasovi so to pod njegovim oknom? Tako nekaj nečloveškega... Vso sobo kakor da je na mah preplaval

neki zopern duh po trohnobi. V glavi pa se mu je iznenada, da sam ni vedel kako, utrnila misel, ali ni to ona. Ona?! Ta, ki ga zasleduje že dve leti neprestano podnevi in ponoči, venomer, in ki bega on sam za njo kakor obseden po vsej Evropi, po Španskem okrog Madrida, pa nato po vsej Italiji od Padove do Rima, pa spet čisto tam doli od Brindizija do Benetk in Trsta. Ta, ki jo pričakuje on z neko izzivajočo, nestrpno grozo, z ljubosumnim strahom, s trmoglavim in neupogljivim pričakovanjem, tistim, ki ne dvomi, ker ve, da mora priti kot šiba božja — tako se mu je zazdelo — tudi sem v to brezupno, bogopozabljeno mesto, ki ne pozna ljubezni božje... Divjala je tam okrog svoj ogabni in odurni ples, se pripeljala po železni cesti na Kranjsko, zdaj žanje svojo ostudno žetev tam okrog Loškega potoka — ne, saj je že na Vrhniki — in nocoj, nocoj to noč... O, Bog, ali je že tu, v Ljubljani, že tu pod njegovim oknom — ona, strahotna, kužna in nagrusna... Kolera?!

„Apage, apage!“ je kričnil v noč z močnim, jasnim glasom, vrgel odejo s sebe ter planil pokoncu tako čudno čilo, kakor da je spet mlad in zdrav in da ga ne boli noga.

Z dvema, tremi koraki se je opotekel do mize sredi sobe.

S tresočimi rokami je poiskal žveplenke in prižgal zakajeno petrolejko. Medla rumena luč je razsvetlila borno učenjaško izbo in skromne predmete v nji: okroglo mizo sredi sobe, tri stole okrog nje, polico s knjigami v kotu, vrh nje krucifiks, edino umetelno delo v tej izbi, pred polico staro podolgovato mizo s kupi papirja, ki je služila za pisalnik, v drugem kotu dolg, grobo zbit, preprost, rakvi podoben zaboj z neznano vsebino, najbrže s perilom, obleko in knjigami; na nasprotni strani ob vznožju postelje nekaj pip, v kotu ogromen, napolkmetiški dežnik ter močno preprosto palico z ukrivljenim ročajem. To skromno pohištvo je smiselno dopolnjeval grobo popleskani, sivi, neravni strop in prav tako sive in grobo popleskane stene te podstrešne izbe.

Bridek smehljal mu je zaigral okrog strogo stisnjenih brezkrvnih ustnic. Poiskal je senčnik na mizi in zastrl svetilko, ker so ga bolele oči. Z rokavom si je otrl pot s čela.

Nato se je pričel počasi oblačiti.

Ko pa se je oblačil, je spet jela naraščati groza v njem. A zdaj ne več groza pred nečem daljnim, tujim in neznanim, ne groza pred znamenji in prividi, marveč strah pred gotovostjo in neizbežno resničnostjo. Zdaj ni nobenega dvoma več. Kužna bolezen, ki se je je tolikanj bal in katere naraščanje je zasledoval in beležil v svoj dnevnik z mrzlično napetostjo, vsak dan, se je razpasla že do Ljubljane. Ne, zdaj res ni več doma. Kolera je v Ljubljani. Zanesel jo je tisti neznani uradnik, ki se je, prišedši v Trstu iz bolnice, odpeljal proti Ljubljani in se pripeljal — mrtev sem. Pred dvema dnevoma so ga položili v mrtvašnici na mrtvaški oder. Vsa Ljubljana je

jeknila: „Po železni cesti se je pripeljala kolera v Ljubljano!“ Zdaj se prične veliko umiranje. Smrt — smrt...

Misel na beg — to je bilo prvo, kar mu je šinilo v glavo, ko je pred dvema letoma prvič bral v časnikih, da se je pojavila kužna bolezen tam za mejo. Kako ga je pretresla ta vest! Vrgla ga je iz tečajev. Navdala ga je s tako panično grozo, kakršne dotlej še ni poznal. In nato so prišle še fizične bolečine, ko je zbolel na jetrih. In od tedaj nima več miru in pokoja. Še živi v njem volja do življenja in zdravja, a ta volja ni več nekaj samoumevnega, marveč jo izpodjeda strupeni črv strahu, da sahne in vene kakor neodporna rastlina. — Tedaj, ob prvi vesti, da se je tam doli v tuji zemlji pojavila bolezen, ki je tako usodno spremenila vso smer njegovega življenja, je imel že vse pripravljeno za beg. Z napeto pozornostjo je prežé zasledoval, kako prihaja bolezen vse bliže in bliže, beležil s kancelijsko tečnostjo in razmišljal o nji z monomansko trdovratnostjo. Z znanci, z zdravniki, je razpravljal o nji. Nekdo pa je moral na nekak način zvedeti za njegov skriti namen, kajti nekaj dni nato, ko je sklenil to pri sebi, je priobčil neki tržaški list, da je že pobegnil iz Ljubljane. Tako se je izjalovilo vse. Znanci in neznanci so ga obsuli s pismi in obiski. Kako usmiljeni in človekoljubni so bili v svoji ničemurni radovednosti! Da, še ona z Broda pod Šmarno goro se je spet oglasila po dolgem, dolgem času, da mu je (kar nekaj zaigralo okrog srca, njemu, zrelemu in že postarnemu človeku bi se bilo kmalu skalilo oko od solza — no, Bog ž njimi in ž njo! Rezko je prekinil z vsem, kakor se spodobi za moža, ki je spregledal, kako malo je ljubezni v tem svetu bedakov in ničevdedcev, praznih glav in še bolj praznih src. Saj je videl: spravljive, mile in bodrilne besede so mu govorili in pisarili, v srcu pa so ga imeli za bojazljivca in strahopetca... Da, za strahopetca, njega, ki svoj živ dan ni poznal strahu. Pa zakaj to in čemu? Ail zato, ker se je zbal kuge in smrti? Kdo za Boga pa se ne boji smrti? Vsi se je bojimo.

Vstal je.

Da — pa zdaj kuga ni več v Italiji, ni več v Trstu. Zdaj je tu v Ljubljani, tu pod oknom. Kakor obseden od te misli je vrtal vase. Z naglimi, nemirnimi koraki je stopal po izbi, tehtal in preudarjal. Kaj storiti, kaj storiti? Ustavil se je pred oknom ter naslonil razbeljeno čelo na vlažno šipo. A ni se mogel odločiti. Miru ni bilo vanj. Mislil je in ta misel je bila groza.

Če bi takoj pustil vse — službo in delo in se spet odpeljal tja proti Gradcu, nemara spet v Sveto Radegundo, ki mu je že dala zdravje nekoč?... A če pride bolezen za njim? Pa saj nima denarja! Dolgovi ga tiščé za vrat — ali pa je morda že vse plačano? Ne, prav vse do zadnjega vinarja je treba poravnati, da bodo računi čisti in vest mirna. Šele potem bo prost, sam svoj.

Obstal je sredi sobe, ves bloden in izgubljen v svoji razdvojenosti. Kaj storiti? Stopil je v kot sobe ter nalil iz lončenega vrča nekaj vode v veliko

rumeno skledo, ki je stala na onem rakvi podobnem zaboju. Sklonil se je ter si vrgel curek vode v obraz. Mrzlo in neprijetno ga je spreletelo po telesu. Nato si je še parkrat pomel oči s hladno vodo in si omočil redke sive lase. Ko si je otrl obraz, se je počutil nekoliko bolj osveženega. A miru ni bilo vanj.

In ni bilo miru vanj še potem, ko je sedel za mizo in se želel zatopiti v čitanje svoje najljubše knjige — Knjige Jobove. Ta knjiga mu je posebno prijala zaradi Jobove trdovratne pravde z Bogom, zaradi Jobovega strahotnega in nezasluženga trpljenja, pa tudi zaradi njegove silne in nemajne vere vase in v svojo pravičnost. In Job je spoznal ljudi, v svojih nečloveških mukah je spregledal vse puhlo in oholo ničvedstvo in samoljubje svojih tovarišev in prijateljev. A ni zdvomil o sebi. In glej, Gospod ga je potrdil v njegovi veri vase, odtegnil je od njega svoj bič, mu spet milostno naklonil zdravje, ga znova obsul z zemskimi blagri ter mu podelil visoko in vedro starost.

Zato mu je bila ta knjiga hudega trpljenja, bridkega spoznanja in zadnje tolažbe tako draga v teh dneh, da jo je prebiral vedno in vedno znova, tako, da jo je znal že skoraj na pamet. Kolikokrat ga je že pomirila, ga navdala z životvorno uteho, pa tudi z novim budrim upanjem, da se mu spet vrnejo njegove moči in zdravje. Iz te vere, ki ga je krepila in navdajala z zaupanjem, je črpal kakor iz živega studenca sokove življenja, da ni omahnil v bogokletni dvom in v brezupno nejevero vase.

Danes pa mu ta knjiga ni nudila miru. Narobe, navdala ga je s še večjo tugo in žalostjo. Prebral je poglavje, pa ga je nenadoma spet ošinil strah, misel na smrt. Kakor z železnim okovom, ki se je čedalje bolj izoževal, mu je oklenila in stisnila srce težka tesnoba. In natančno, z otipljivo razločnostjo je čutil ves čas, ko je bral, kako stoji za njim, za njegovim hrbtom — smrt. Ne, ne, to ni več možganski izrodek, ne več zgolj misel na smrt, to je smrt sama. Smrt v podobi kužne bolezni. In čeprav se ni upal ozreti, jo je videl čisto jasno: kako stoji tam za njegovim hrbtom in molči vanj s svojo pošastno masko, kažoč s svojim dolgim, črnim in koščenim prstom nanj, zaznamovanca. In gorje njemu, če se ga dotakne.

Tedaj so se mu v presilni grozi pobesile rame in mu je omahnila glava na mizo.

Kakor gora mu je ležalo na duši. Čutil je, da ne bo mogel prenesti. Slednji živec je trepetal v njem, napet do skrajnosti. V glavi je začutil silen krvni pritisk. Tedaj je zbral svoje zadnje sile, vso svojo energijo. Z obema rokama se je oprl ob knjigo pred sabo, stresel burno s svojimi ramami, kakor da hoče vreči neko pretežno breme z njih, ter se napol dvignil.

In bil je res prava podoba užaljenega preroškega starca, ko je stal tam napol sključen, opiraje se s komolci ob mizo, s svojo nizko, tršato in

plečato postavo, s svojimi razmršenimi, belimi lasmi, povešenimi brki in razrito rdečo brado ter z izbuljenimi očmi.

V njem se je prebudil stari upornik, stari borec in pravdač, ko se je ozrl na razpelo pred sabo, v kotu sobe. Ozrl se je nanj s svojim jeklenosivim, mrzlim očesom, v katerem ni bilo ljubezni.

— Gospod, povej mi, zakaj me tepeš? Zakaj me biješ in trpinčiš, kakor da sem zadnji in najnevrednejš vseh tvojih hlapcev? Kaj sem ti storil, Gospod? Ali sem kradel in ropal, moril in ubijal, goljufal in sleparil, zatiral vdove in sirote, se vdajal nenasitnosti in pohlepu, nečistovanju in pohotnosti —? O Bog, če sem grešil nocoj to noč v svojem razblodnem snu z golo žensko — saj vendar nisem bil to jaz, to je bila kri. V srcu ni bilo greha, srce je ječalo, prosilo odpuščanja, molilo: O, Bog ti in vsi moji grehi... Ti pa si mi poslal to proketo noč nocoj s svojimi grozami in mukami, s telesnim in duševnim trpljenjem. Zakaj, to Te vprašam, Gospod? Ali zaradi tiste gole ženske, ki se je vzela odnekod v moj sen? Ali pa hočeš morda, do zdvomim o tebi, o tvoji ljubezni in pravičnosti, da porečem, da Te ni?! Zakaj me torej sovražiš in mrziš, kakor da si človek in ne Bog? S čim sem zaslužil Tvoj srd, da me preganjaš in zasleduješ, kakor so me preganjali in zasledovali ljudje nekoč... Ali me niso še napol godnega mladeniča vrgli na cesto kot garjevca, ko sem se predrznil, da bi postal Tvoj svečenik? Niso golobradi fantje pljuvali na ulici predme, ker so mi očitali politični pismouki in farizeji, ki so barantali za svoj narod kakor kramarji za svojo robo, da sem izdal ta narod in prodal njegove koristi? Me niso metali na mrhovišče kakor steklega psa? Mi niso odtrgali zadnje skorjice kruha od gladnih ust, da bi poginil, kakor ne poginjajo ljudje? Pa zakaj vse to? Ker sem jim govoril resnico, kakor sem jo našel in spoznal v svoji vesti in svojem razumu. Ker sem se boril z njimi in proti njim. Zakaj videl sem v njih duše, pa sem našel, da so jim votle in prazne in nabrekle od napuha; da mrzé trdo in neprijetno resnico in sovražijo pravo in resnično dušno veličino, a ljubijo mehkužno polovičarstvo in potuhnjeno laž. Bil sem jih, ker sta mi bila ljudstvo, v katerem sem se rodil, in pa njegova korist dražja in višja od vseh sebičnih želja posameznikovih. Da, pravdal sem se z njimi in nisem izgubljal pravn, ker je bila vest v meni, tvoja besednica, moj skriti zaveznik, moj tihi notranji zagovornik. Pravdal sem se z njimi vse življenje, bil sem njihov bič, njihova slaba vest, njih dušni nemir. Zdaj — zdaj se že davno ne pravdam več z njimi, zakaj uvidel sem, da so taki, kakršni pač so in da ne morejo biti drugačni — ah, kaj so mi zdaj še ljudje! Med mano in med ljudmi je sprava in mir in pa — do neba segajoča stena. Na eni strani jaz, na drugi oni. In zdaj, ko sem menil, da bom užival pod konec dni svoje življenje v miru in zdravju, v delu in vedrem razmišljanju, si stopil v mojo blago samoto Ti! Odprl si kotišče bolezni in jih poslal na moje telo, odprl peklenska vrata, da so se vsuli skozi Tvoji zli demoni, ki mi

trapijo duha s prividi in prikaznimi, z blodnjami in grozotami. Zdaj si Ti postal moj bič, moja slaba vest, moj dušni nemir. In zakaj, Gospod? tega ne umèm. S čim sem izzval Tvoj srd? Menda ne s tem, da sem se odrekal in trpel pomanjkanje vse svoje življenje, da sem lahko služil Tebi, ki si resnica v meni? Anti tudi s tem ne, da se nisem uvrstil v čredo povprečnih in samozadovoljnih duš, marveč sem prostovoljno nastopil trnjevo pot, služiti po svojih majhnih močeh svojemu ubogemu in ljubljenu rodu, ki si ga Ti pahnili in izobčili iz družine gosposkih narodov? Ali pa sem vse to delal in počel iz objestne prešernosti, iz oholega napuha in prevzetnosti? Res je, bil sem častiželjen in ničemuren, oblasten in svojeglav, a višja in globočja sta bili ljubezen in vera v meni. Samo nanji, edina prava temelja, sem zidal svoje delo in svoj boj ... Zakaj potem in odkod Tvoja mržnja in sovraštvo do mene, Gospod? Ravnal in delal sem tako, kakor si me ustvaril po svoji podobi, in nisem mogel drugače. Ustvaril si me za borca in pravdača, zato sem se bil in pravdal z ljudmi, ki sem videl, da nimajo prav in da hočejo zlo meni in drugim. Zdaj mi je prišlo zlo od Tebe, Gospod. A ker s me ustvaril za borca in pravdača, se moram zdaj pravdati s Teboj, pravdati se za svojo vero in ljubezen, za zdravje svojega telesa in duha. Pravdal se bom s Teboj, Gospod, pa bodi to moja poslednja pravda, in ne bom odnehal. Ne bom popustil, dokler ne zlomim Tvoje mržnje in Tvojega odpora. Zakaj — če si, potem vem, da morata biti Tvoja ljubezen in pravičnost večji nego Tvoja nepravčnost in Tvoja neljubezen. Če si, Gospod! A ker zaupam vate, hočem vérovati, da si, zato Te prosim in rotim — s sklenjenimi rokami, glej, Te rotim: Pošlji mi znamenje! Pošlji mi znamenje, da bom vedel, da me ne mrziš in ne sovražiš! Pošlji mi znamenje, zaklinjam Te, Gospod! Zakaj po krivici trpim.“

Umolknil je in obstal tam z rokami iztegnjenimi proti križu v kotu sobe. V očesu mu je gorel roteč, zaklinjajoč, proseč žar.

In glej — res je prišlo kakor neko znamenje. Kakor z ledenomrzlimi, bronastimi škornji mu je jelo oklepati noge. Od vrha, s stegen navzdol je začutil, kako so mu zagomazeli mravljinci po mesu. Gluha, topa bolečina se mu je zarila v mišičje in se mu zagrizla v živce, trgala mu kite. Desna noga mu je malone ohromela in odpovedala. Roke so mu omahnile. Onemoglo se je sesedel. Široki leseni naslanjač je zaškripal pod njim, ko se je zgrudil nanj. Tako je obsedel brez besede, s čudno praznim obrazom in lica so mu bila čisto bela, brez krvi. Samo v pogledu, ki je strmel naravnost predse, je tlelo nekaj temnega in sovražnega.

Tako sedečega ga je našla gospodinja, priletna vdova, suhljato ženšče, ki je bila hišnica v hiši in mu hkratu pospravljala stanovanje in dajala zajtrk, mu prala perilo ter mu tu pa tam kaj zakrpala, če je želel. A želel je le redkokdaj. — Narahlo, skoraj neslišno je odprla duri in obstala na pragu,

zroč nanj, ki je sedel tam nepremično, z desnico ob svoji desni nogi in obrnjen s hrbtom proti nji.

„Dobro jutro, gospod!“ je pozdravila s tihim glasom. „Slišala sem, da ste že pokonci, pa sem vam prinesla čaja ... Zajtrk sem vam prinesla!“ je ponovila nekoliko glasneje, ko oni ni odgovoril.

„Prav! Postavite ga na mizo!“ je rekel on kratko, s pridruženim in neprijaznim glasom kakor vedno.

„Ruski čaj je, pa tiste kapljice so zraven, če jih hočete vzeti,“ je dejala ženska, odrivajoč papirje in knjige z mize ter postavljajoč nanjo le-seni pladenj z zajtrkom.

„Kakšne kapljice?“ je vprašal osorno.

„Kapljice, ki so vam jih dohtar zadnjič zapisali ... Gospod dohtar Uriel so vam jih sami prinesli ...“

„Uriel je slepar!“ je kliknil besno. „Njegove kapljice zlijte v stranišče, čaj pa v pomije. Meni pa skuhajte brinja in tiste rože one stare Trnovčanke. To vsaj po zemlji diši in po naturi. Vse te umetne maže in vode in strupi se mi gabijo.“

„Prav, prav, gospod,“ je pomirljivo hitela ženica. „Saj imam vodo pristavljeno, koj vam —“

Umolknila je in se prekinila vsa prestrašena. Šele zdaj, ko se je obrnila k njemu, mu je v polsvitu zasenčene svetilke videla čisto v obraz. Ta obraz pa je bil mrtvaško blede, ves shujšan in razoran.

„Moj Bog, kakšni pa ste!“ je nehote kriknila, sklenila roke in odstopila. „Saj ste blede kakor smrt.“

„Smrt stopa vame —“ je zamrmral z neslišnim ubitim glasom samemu sebi. Glasno pa je dejal: „Slabo sem spal nocoj.“

„Pa ne bi ostali rajši v postelji? Segrela vam bom opeko. Sveta nebesa, in tako čvrsti ste bili že. Zdaj pa ta megla ...“

„Nič mi ni!“ jo je prekinil on rezko. „Dajte mi odejo s postelje, da si ovijem nogo. Koj bo prešlo.“

„Saj, odejo, odejo!“ se je podvizala ženica in mu že jela skrbno zavijati noge. „Pa ne bi vseeno rajši v posteljo? Prej bo odleglo,“ se je še enkrat osmelila.

„Rekel sem že, da ne!“ je kliknil skoraj jezno. „Postelja je grob.“

„Oh, saj, saj!“ je zatarnala mrmraje ženica in smrknila v svojim šiljastim nosom, pobirajoč stvari na mizi, ki jih je prinesla. „Bog pomagaj in ta sveti križ božji,“ je momljaje sama pri sebi neslišno oddrsala iz sobe.

Ko se je čez čas spet vrnila, ga je našla še zmerom na istem mestu, desno nogo ovito z odejo. Kakor bi se pripravljala k delu, je listal po nekem zvezku, čigar strani so bile že skoraj vse pokrite z njegovo pisavo. Bil je zatopljen sam vase. Njegov prej tako prepadeni obraz, ki se je skla-

njal čisto nizko k zvezku, je bil videti zdaj nekoliko mirnejši in gladkejši. Ostre poteze njegovih smrtno belih lic so bile za spoznanje bolj človeške.

„Postavite sem k meni!“ je ukazal, ne da bi se bil ozrl.

„Vroče je še —“ je opomnila ženska in postavila skodelico predenj.

„Prav zato,“ je rekel on kakor kljubujé in hlastno segel po pijači. Zlil jo je vase skoraj na dušek. Speklo ga je v ustih in opalilo po grlu, da so se mu nakremžila usta. Pijača je imela neki plehek in osladen okus. Rezki prikus po brinjevih jagodah pa mu je v želodcu dobro del.

Ko je ženska odhajala, ji je rekel še:

„Kmalu pospravite sobo in zakurite peč, če bi deževalo.“

„Ali greste z doma?“ je vprašala.

„Pojdem,“ je odvrnil kratko in spet zalistal po svojem zvezku. „A če ne pojdem v knjižnico, pridem domov.“

Ženska je spet neslišno izginila skozi vrata, on pa je obsedel tam in premišljal, ali bi popisal doživljaje minule noči v zvezek pred seboj. S kratkimi šifriranimi besedami je zapisaval vanj skoraj redno svoje doživljaje, posebno svoje nočne borbe, telesne muke in prikazni, razvoj kolere, zlasti pa je beležil vanj tudi vreme, ki je bilo zdaj zanj važnejše od vsega drugega. Že si je nataknil na nos svoj ogromni ščipalnik, ki je ležal pred njim na mizi, in se pripravil k pisanju. Še preden pa je segel po peresniku, je odrinil zvezek od sebe. Ni mogel. Bilo mu je preveč neugodno, da bi še enkrat klical in izzival strahove.

Pričel je otipavati svojo nogo. Zdelo se mu je, da se nekoliko popravlja. Spet je začutil, kako mu polje kri po zamirajočem mesu in skoraj ohromelih kitah. Oprezno se je odvil odejo in se skušal dvigniti. Šlo je. Zadržal je po sobi.

— Samo zemlja te ozdravi, samo zemlja. Ne Bog, ne človek in nihče ne. Samo solnce in zrak! si je zatrjeval v mislih, ko se je jel skrbno oblečiti. Odprl je rakvi podobni zaboj in vzel iz njega svojo debelo, že dokaj ogoljeno zimsko suknjo in svojo visoko črno kučmo. Treba se je pošteno obleči, zakaj najhujši človekov sovražnik je prehlad. Zunaj leži megla, mrzla in vlažna, strupena ljubljanska megla. — Ko je bil opravljen in se je zavil okrog vratu z debelo sivo volneno šerpo, je vzel iz kota svoj veliki kmetiški dežnik ter krenil na pot.

V prvi sobi, prav tako borni, le še znatno manjši kakor je bila prva, ki pa jo je jeseni in pozimi skoraj čisto izpraznil, ker mu tedaj ni več služila za delavnico kakor pomladi in poleti, le ni mogel premagati svoje stare navade. Skušnjava ga je premagala, da je nehote stopil k oknu in pozorno pogledal na toplomer in tlakomer, ki sta visela tam. Poiskal je košček papirja v žepu svoje suknje in začrčkal nanj:

„27. okt. 87. Ob ¼7. uri. brm. 740 — term. + 2. — Kolera v Ljubljani. — Borba. — Strah. — *θαῦμα* ...“

Dolgo je strmél na listič. Nato ga je zmečkal in vtekníl v žep. Z naglimi drsajočimi koraki je odšel iz sobe.

Ko je stal zunaj na cesti, pa se je ves zravnal. Oster, vlažen, z mokro meglo prepojen zrak mu je zavel v obraz in mu narahlo zabarval smrtno blede lica. S svojo debelo volneno ruto okrog vratu si je zavil še usta in pokríl brke ter krenil proti mestu z umirjenim, pojočim, trdim korakom. Na njegovi desni je šumela v razdrti strugi umazanosiva Ljubljánica. Na obeh s travo poraslih bregovih je ležala zgodnja slana.

„Samo zemlja te ozdravi, samo zemlja te odreši. Ne Bog, ne človek in nihče ne!“ mu je pel njegov trdi, ponosni in samozavestni korak, ki je postal še trši in samozavestnejši, čim bolj je prihajal v mesto in čim več ljudi je srečaval.

Krenil je po Špitalskih ulicah čez Frančiškanski most, zavil na levo in se nameril proti severu, na polje. Tja je redno zahajal te zadnje čase na sprehod in pa — kakor je pravil sam pri sebi — poslušat, kako govori in poje zemlja.

Zdaniło se je skoraj. Vrh Šmarne gore se je že redčila megla.

Balada

Vida Taufer

Temnega lica, temnih sanj
sem te na tratah čakala,
solnce svetilo je vedno manj,
vroče sem k tebi klicala.

Na nebu raztrgal se je oblak,
začula sem v dalji tvoj topli korak,
glasno so zapele vse trde poti,
jaz pa sem v strahu zakrila oči.

Mimo si šel, ob meni ves zlat,
na prsih gorel ti je težki škrlat,
čutila sem tvoje globoke dlani,
pa nisem odprla svojih oči.

Zdaj v grozi te iščem, o, kam si odšel,
takrat je ves gozd o tebi šumel;
na nebu je zarja v škrlatu gorela,
reka je v zlatu po tebi ihtela,
Nekdo je pod goro globoko zapel...
... Še vedno te iščem, o kam si odšel?